

“O‘QUVCHILARDA MEDIASAVODXONLIKNI RIVOJLANTIRISH ORQALI AXBOROT MADANIYOTINI YUKSALTIRISH”

*Qo‘qon Davlat Universiteti Milliy g‘oya,
huquq kafedrası katta o‘qituvchisi (phd)*

Abdupattaev Hasanboy

*Qo‘qon Davlat Universiteti
Matematika yo‘nalishi 2-bosqich talabasi
Ismoilov Abubakr Zohid o‘g‘li*

Annotatsiya: Ushbu maqolada XXI asrda, axborot oqimlari va raqamli texnologiyalarning tez rivojlanayotgan davrida, o‘quvchilarda mediasavodxonlikni rivojlantirishning ahamiyati tahlil qilinadi. Zamonaviy yoshlar kundalik hayotining katta qismini internet va media maydonlarida o‘tkazadi, bu esa ularning dunyoqarashi, axloqiy qadriyatlari va ijtimoiy xatti-harakatlariga bevosita ta’sir qiladi.

Kalit so‘zlar: mediasavodxonlik, axborot madaniyati, ta’lim tizimi, tanqidiy fikrlash, raqamli texnologiyalar, media ta’limi, soxta yangiliklar, internet xavfsizligi, o‘quvchilar, O‘zbekiston, media kompetensiya

Annotation: This article examines the significance of developing media literacy among school students in the 21st century, an era of rapid information flow and digital technologies. As modern youth spend much of their daily life online and in media spaces, their worldview, ethical values, and social behavior are increasingly shaped by digital content. The study highlights the concepts of media literacy and information culture, emphasizing their role in enabling students to critically analyze, evaluate, and responsibly use media information.

Keywords: media literacy, information culture, education system, critical thinking, digital technologies, media education, misinformation, online safety, students, Uzbekistan, media competence

Аннотация: В данной статье рассматривается важность развития медиаграмотности среди школьников в 21 веке, в эпоху стремительного потока информации и цифровых технологий. Поскольку современная молодежь проводит большую часть своей повседневной жизни онлайн и в медийном пространстве, цифровой контент все больше формирует их мировоззрение, этические ценности и социальное поведение. В исследовании освещаются понятия медиаграмотности и информационной культуры, подчеркивается их роль в том, что они позволяют учащимся критически анализировать, оценивать и ответственно использовать медийную информацию.

Ключевые слова: медиаграмотность, Информационная культура, система образования, критическое мышление, цифровые технологии, медиаобразование,

фейковые новости, интернет-безопасность, читатели, Узбекистан, медиа компетенция

XXI asr insoniyat tarixida axborot oqimlari keskin tezlashgan, raqamli texnologiyalar kundalik hayotning ajralmas qismiga aylangan davr sifatida e'tirof etiladi. Bugungi yosh avlodning katta qismi internet, ijtimoiy tarmoqlar, mobil ilovalar va turli media maydonlarida faol ishtirok etadi. Ular nafaqat axborot iste'molchilari, balki turli kontentlar yaratuvchisi ham hisoblanadi. Shu sababli, o'quvchilarda **mediasavodxonlikni shakllantirish** — zamonaviy ta'lim tizimining eng dolzarb vazifalaridan biri sanaladi.

O'zbekiston Respublikasida axborot sohasini rivojlantirish, yoshlarni media makonida ongli ishtirok etishga o'rgatish bo'yicha bir qator normativ-huquqiy hujjatlar qabul qilingan. Xususan, Prezidentning PQ-5049-son qarori, "Yoshlar va media" bo'yicha islohotlar, xalq ta'limi tizimidagi integratsion loyihalar mazkur yo'nalishning dolzarbligini yanada oshiradi.

Mazkur maqolada mediasavodxonlik va axborot madaniyati tushunchalari, ularni o'quvchilar ongida shakllantirish mexanizmlari, o'qituvchi va ota-onalarning o'rni, amaliy natijalar hamda istiqbollar atroflicha tahlil qilinadi. Maqola asosan **mediasavodxonlik darsining mazmuni va uning umumta'lim jarayoniga ta'siri** bilan bog'liq.

1. Mediasavodxonlik va axborot madaniyati: mohiyati va o'zaro bog'liqligi **Mediasavodxonlik tushunchasi**

Mediasavodxonlik — bu shaxsning media axborotlarni o'qish, tushunish, tahlil qilish, baholash, qayta ishlab chiqish va ulardan mas'uliyatli foydalanish ko'nikmalaridir. Bu ko'nikma o'quvchilarga quyidagi imkoniyatlarni beradi:

Media xabarlarining mazmunini tanqidiy baholash;

Isbotlanmagan ma'lumotlarni aniqlash

Raqamli muhitda xavfsiz faoliyat yuritish;

Axborotning manbasini tekshirish;

Shaxsiy fikrni asosli, dalilli tarzda ifodalash.

Mediasavod o'quvchi — bu passiv iste'molchi emas, balki har bir axborotning mohiyatini anglay oladigan, fikrlaydigan faol shaxsdir.

Axborot madaniyati: nazariy asoslar

A.X. Xodjayev (2022) ta'kidlashicha, axborot madaniyati — bu insonning axborotni ongli ravishda tanlashi, undan samarali foydalana olishi, jamiyat manfaatiga yo'naltira olishi demakdir. Demak, mediasavodxonlik — axborot madaniyatining amaliy ko'rinishi bo'lib, yoshlarning jamiyatdagi kommunikativ faoliyatini boshqaradi.

Axborot madaniyatiga ega bo'lgan o'quvchi:

axborotni saralashni biladi;

ma'lumotning asl manbasini topa oladi;

ijtimoiy tarmoqlarda madaniyatli muloqot qiladi;

axborotning huquqiy va axloqiy jihatlarini tushunadi.

Bu jihatlar mediasavodxonlik darslarining asosiy komponentlarini tashkil etadi.

O'zbekiston ta'lim tizimida mediasavodxonlikni shakllantirish zarurati

Zamonaviy ta'limning talablari

Bugungi kunda o'quvchilar har kuni katta hajmdagi raqamli axborotga duch keladi. Bu esa quyidagi xavflarni yuzaga keltiradi:

soxta yangiliklar (feyk) ta'sirida qolish

manipulyativ kontentga ishonish;

shaxsiy ma'lumotlarni bilmagan holda oshkor qilish;

ekstremistik yoki zararli axborotga duch kelish;

media makonda etik me'yorlarni buzish.

Shuning uchun mediasavodxonlik darsining joriy etilishi o'quvchilar uchun himoya mexanizmini yaratadi.

Normativ-huquqiy baza va davlat siyosati

2021–2024-yillar davomida O'zbekistonda axborot va media sohasida bir qator davlat dasturlari yo'lga qo'yildi. Jumladan:

PQ–5049-son qarorda axborot xavfsizligini ta'minlash, yoshlar uchun media makonini sog'lomlashtirish vazifalari belgilangan;

Xalq ta'limi vazirligi tomonidan 2023-yilda "Mediasavodxonlikni ta'lim jarayoniga integratsiya qilish" loyihasi ishlab chiqildi;

Maktablarda media madaniyat, internet xavfsizligi, axborot iste'moli madaniyati bo'yicha modul darsliklar yaratila boshlandi.

Bu islohotlar mediasavodxonlikni umumta'lim jarayoniga bosqichma-bosqich joriy etayotganini ko'rsatadi.

3. Mediasavodxonlik darsining mazmuni va metodik ahamiyati

Dars mazmunining asosiy yo'nalishlari

"Mediasavodxonlik asoslari" darslari quyidagilarga qaratiladi:

Axborotni tahlil qilish ko'nikmasi:

– media matnlarni tahlil qilish;

– xabar va fikr o'rtasidagi farqni ajratish;

– manipulyativ tilni aniqlash.

Feyk axborotni tanish:

– manbalarni tekshirish;

– suratlarni (foto/video) tekshirish usullari;

– deepfake va algoritmik manipulyatsiyalarni ko'rsatish.

Axborot xavfsizligi:

- parol himoyasi;
- shaxsiy ma'lumotlarni himoya qilish;
- internetdagi firibgarliklardan saqlanish.

Media axloqi va madaniyati:

- mualliflik huquqi;
- madaniy muloqot;
- zararli kontentdan himoyalash.

Ijodiy media faoliyati:

- videoroliklar yaratish;
- infografika tayyorlash;
- bloglar va media loyihalar tashkil etish.

Darsda qo'llaniladigan usullar

Mediasavodxonlik darslari ko'proq interfaol metodlarga tayanadi:

klaster va aqliy hujum;
media tahlil (video, foto, matn tahlili);
vaziyatli topshiriqlar;
onlayn simulyatsiyalar;
guruhli tadqiqot ishlari.

Bu metodlar o'quvchilarni faol fikrlashga, aks ettiruvchi (reflektiv) o'rganishga o'rgatadi.

4. O'qituvchi va ota-onalarning roli**O'qituvchining o'rni**

Mediasavodxonlik darsida o'qituvchi quyidagi vazifalarni bajaradi:

media materiallarni tahlil qilishga yo'naltirish;
o'quvchilarni tezkor axborot saralashga o'rgatish;
feyk yangiliklar bo'yicha misollar keltirish;
media loyihalarni tashkil etishda rahbarlik qilish;
axborot madaniyati bo'yicha namunaviy shaxs bo'lish.

Ota-onalarning mas'uliyati

Ota-onalar bolalarning internetdagi xatti-harakatlarini kuzatishi va ularga quyidagilarni o'rgatishi lozim:

xavfsiz onlayn qoidalar;
zararli kontentdan saqlanish;
ishonchli manbalar bilan ishlash;
vaqtni to'g'ri boshqarish;
media madaniyat me'yorlariga amal qilish.

Oila va maktabning hamkorligi mediasavodxonlik samaradorligini oshiradi.

5. Amaliy natijalar va istiqbollar

Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, mediasavodxonlikni o'rgangan o'quvchilar:
axborotni tahlil qilishda faollashadi;
ijtimoiy tarmoqlarda mas'uliyat bilan munosabat bildiradi;
boshqalarning fikriga hurmat bilan qaraydi;
yolg'on yangiliklarga ishonish ehtimoli kamayadi;
shaxsiy ma'lumotlarini ehtiyot qiladi;
kreativ media mahsulotlar yaratadi.

O'zbekiston ta'lim tizimida quyidagi ishlar amalga oshirilishi zarur:

“Mediasavodxonlik asoslari” fanini maktablar uchun alohida kurs sifatida joriy etish. Pedagoglar uchun malaka oshirish dasturlarida media kompetensiya modullarini yaratish. Yoshlar uchun “Media maktablar”, “Yosh jurnalistlar klubi”, “Digital Club” kabi platformalarni rivojlantirish. Mahallalarda, kutubxonalarda media madaniyat markazlarini tashkil etish. O'quvchilar orasida media loyihalar bo'yicha tanlovlar o'tkazish. Ushbu choralar yosh avlodni axborot makonida himoyalangan, ongli va faol shaxs sifatida shakllantiradi.

Mediasavodxonlik — zamonaviy o'quvchining eng muhim kompetensiyalaridan biri bo'lib, u bolaning dunyoqarashi, axborotni qabul qilish madaniyati va ijtimoiy faolligiga bevosita ta'sir ko'rsatadi. Maktabda mediasavodxonlik darslarining joriy etilishi o'quvchilarda tanqidiy fikrlash, axborotni ajrata olish, media madaniyatga amal qilish, ijtimoiy tarmoqlarda mas'uliyatli xulq namoyon qilish ko'nikmalarini shakllantiradi.

O'zbekiston ta'lim tizimida ushbu yo'nalishni kompleks tarzda rivojlantirish yoshlar ongida axborot madaniyatining mustahkamlanishiga, jamiyatning raqamli immuniteti oshishiga va sog'lom media makon shakllanishiga xizmat qiladi.

Mediasavodli o'quvchi — bu haqiqatni yolg'ondan ajratadigan, mustaqil fikrlaydigan va mas'uliyatli raqamli fuqaro demakdir.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti. *“Axborot sohasini yanada rivojlantirish va axborot xavfsizligini ta'minlash chora-tadbirlari to'g'risida”* PQ–5049-son qarori, 26 mart 2021.
2. Xodjayev A.X. *Axborot madaniyati va yoshlar ongida mediasavodxonlikni shakllantirish yo'llari*. Toshkent: TDPU, 2022.
3. O'zbekiston Respublikasi Xalq ta'limi vazirligi. *Mediasavodxonlikni ta'lim jarayoniga integratsiya qilish loyihasi*, 2023.
4. UNESCO. *Media and Information Literacy Curriculum for Teachers*. Paris, 2021.